

nyelvi értékeit és azokat művészettel alkalmazta. Szépek a darab költői betétjei is, amelyek újra csak bizonyítékai a «tudatos költőnek».

Sík Sándor alkotó művészetében az «István király» méltó helyet foglal el.

Dénes Tibor.

Fóthy János: Narcissus tükre.
Káldor-kiadás.

Fóthy János költészete két téma körül forog. Az egyik az ő ars poeticaája bravúros szonettben (*Vers a versről*): hitvallás a «felszínén békült mélységű» költészet, a szenvedélyen túli, *fájtalan fájás* verse mellett, mely a maga igazi lényegében

*... felérző csönd, felvérző emlék,
Echo, ki holt sikolyra visszazeng még,
Forrás, mely hűsen, hő mélyből szakad.*

Másik témája, mely egy sereg iker-versre izgatja szintén, bizonyos tekintetben ellenmondásban van az előbbivel: panasz, amiért temperaméntuma távol van az élet szenvedélyeitől. (A kín, mely szülte mind e verseket, Bennük már rég hűs gyönggyé dermedett.) Ime a költő ihletének forrásai, nem a hétköznapi élettalajából eredők, de fordított irányban a hevületeknek ép oly hullámzását tartják ébren, mint a Fóthy Jánosétól különböző lelkületek. Vágy a vágy után, szenvedélyes elgondolása az el nem fogható szenvedélyviharoknak: szűzies költészet; nem az alkalom hiánya tüzei «bús áldozatra», sem önkéntes lemondás, mely sokszor a tartózkodás fájdalmától vár rendkívülibb ihletet, hanem a költő vérmérséklete maga. Így merőben esztetikum Fóthy Jánosnak minden költeménye, de hogy mennyire nem affektált a kötet javarésze, bizonyítsa e pár hajszálfinom sor a sok közül:

*S egy kábult álombéli mozdulatban,
Mint kiket altat mákonyzsibbadás,
Hanyallanak e fák oly mozdulatlan,
Hogy lombjaik meg nem libbenti más,*

*Mint egy-egy meggyűlt csepp, ha valahonnan
Lefut s levélről más levélre hull,
Vagy lehelet ha kél, nem tudni, honnan,
S mint alvók sóhajtása tovább...*

Fóthy János versben éli ki magát, neki a vers mindene, szerelme, szenvedélye is, önmaga becézése, istenítése vagy emlékbeszéd e hasztalan-nak érzett élet s minden céltalan, önmagába vesző költészet fölött. Érdekes jelenség, egészen különálló mai liránkban. A költő kevés verset enged át a nyilvánosságnak, ezeket aztán elhalmozza a rajongás minden ékességével: valódi ötvösmunkák, néha már túlterheltek is; a féltékeny műgond ékszerei valami filigrán, rokokó-kirakatban, mely egy nagy hevületnek már születése pillanatában kihült emlékeit őrzi.

Vajthó László.

Kodolányi János: Küszöb. (Kisregények.) Budapest, A Vajda János Társaság kiadása.

A századforduló táján egész sereg csodagyermek született irodalmunknak. Serdülő fővel odasodrótak Adyék lázasan dolgozó művésztelépére s az aktualitás hevéből izzó nagy alkotásokon leshették el az alakítás titkát. Húsz éves korában kész író volt nemcsak a lírikus Szabó Lőrinc, hanem a regényíró Kodolányi is. És huszonöt éves korára a legszakálasabb műfaj, a kritika fegyverzetében tetőtől-talpig vértézve ragyogott a Napkelet hasábjain induló Németh László.

Mindnyájukban tovább nyugtalankodik Adyék elégedetlensége a világgal, de nem menekülnek többé elefántcsonttoronyba, álmokba, utópiákba belőle, berendezkednek a valóság szegesdrótjai közt s ha folyton szökési terveken jár is az eszük, nem meszaróztatják magukat halomba a metafizika szuronyával és géppuskáival. Tényisztelőbbek, anyagszerűbbek, mint elődeik.

Ehhez az új magatartáshoz a megfelelő tárgyilagosságot, egyszerű, lelken-dezés-mentes hangot Kodolányi prózája a legelsők közt találja meg, kevéssel Erdélyi József népi tisztaságú lírájának megszólalása után. Annál nagyobb teljesítmény ez, mert senki-ben nem rejzötek mélyebb szakadékok, feketébb keserőségek az egyenletesen ringó mondatok alatt, mint Kodolányiban. Nyugodt plasztikája indulattól remegő ujjak munkája volt, egy-egy félresikerült apró részlet csak elvétve árulta el romantikus szvenvedélyviharát.

Amikor első kötetei megjelentek, elképzelné is bajos lett volna valakit, aki ádázabb harcban álljon a világgal. Sötét rajzain mintha engesztelhetetlen emberutálat tombolta volna ki magát, pedig ez az egész halálpanoráma a fiatal szív türelmetlen szeretete volt az elnyomott milliók iránt.

Akkoriban minden író prófétának képzelte magát, Kodolányi eljárására is készen volt a formula: azért festi ezeket a borzalmakat, hogy tudatosítsa őket s kigyógyítsa belőlük a világot. De annyira a bűn káoszába hullt nála minden, hogy alkotásaiban már egy reménycsillámnak sem maradt hely. Képzetele harácsoló parasztokkal, maggyilkos banyákkal zsúfolódott tele s ha még oly való-szerűek voltak is az alakjai külön-külön, ez a végeérhetetlen vonulása a kárhozottaknak, mint pokoli látomás kavart egybe, az előadás rész-vétlen közönye pedig, amelyen semmi megindultság át nem rezzenhetett, gúnyos sátáni fintornak hatott a feketére korommal rótt alakok fölött.

Alig vette észre valaki, hogy ez a rögzött világgyűlölet milyen szokatlan bőséggel szórja, ahol egy parányi alkalmat lát, a harmatüdeségű természetet képeket. Ez a szűkszavú leírásokba fojtott líra, ez a megtapo-sított szeretet lassan mégis nekibáto-ro-

dott Kodolányi epikájában. Kitartó makacssággal addig forgatta az embereket, míg megértette és megsaj-nálta azokat is, akik legérzékenyebb csapással sujtották, mert ez az objek-tív elbeszélő kezdettől a legszemélye-sebb vallomásokkal árasztotta el re-gényeit. A *Küszöb*, bármily tragikus borulat lebeg egyik-másik darabja fölött, úgy van összeválogatva, hogy egy új Kodolányi-arcélt villant elő. Szeméből szeretet és megértés sugár-zik, ajkán a humor bölcs mosolya remeg.

Ez a kisregény-gyűjtemény mintha zárt kompozíció volna; időrendjé-ben az író belső fejlődése lappang s történetei némileg történelemmé ta-padnak össze. A bevezető novella diákkaland a háború alatt; mind-össze annyi a meséje, hogy két gim-názista beállít szállásra egy falusi kocsmába s az egyik flótázik a hadba menő bosnyákoknak, a másik tányéroz s hajnalban megugrik a pénzzel. S ebből az igénytelen anyag-ból nemcsak feszítő izgalmű novellát épít az író, hanem egyszerre, észre-vétlenül, egy hangnyi belemagya-rázás nélkül arra döbbsent, hogy a művész örök kiuzsorázottságának ő-szérvényű ábrázolása ez, olyan keser-édes humorral átítatva, hogy leg-szebb, legtávlatadóbb elbeszéléseink közé tartozik.

Ugyanígy nő jelképpé a címadó kisregény is, mely már a forradalom zűrzavarába visz. A falun rekedt diák, míg lázasan magyarázza nagy-anyjának s nagynénjének a törté-nelmi erőszak helyességét, úgyhogy azok végül iszonyodva tagadják meg, hirtelen arra ocsúdik, sem az öregek, sem a forradalmárok közt nincs ke-resni valója. «Látta, hogy nem mehet sehova, a küszöbön áll. A kívül ka-vargó világ nem az ő világa s ez a család sem az övé.» A középosztály végzete ez, amire esik is utalás a tör-ténetben, vagy megint a művész pár-

tonkivülisége, ösztönös tiltakozása mindenfajta erőszak ellen ?

Az Atyai Hajlék figuráin maradt legtöbb a Kodolányi hajdani epe-színeiből, de a cselekvény egy-egy váratlan kanyarodóján ez is fényes tavaszi idilleket sodor elénk. Az úri-fiú odaállása a parasztok, munkások közé keves vitatörmelékek közt zajlik le s apa és fiú szemberobbantását ma már Kodolányi sem őrzi meg egy-két elcsépeltség nélkül, de az elfogultságtól is ment marad, középosztálybeli alakjaiból nem formál ördögöket, népi szereplőit sem igyekszik angyalokká stilizálni, főhősét majdnem agyonveri két paraszt, aki az összeomlás után is tovább folytatja saját szakálára a lövészárókeletet s katonából rabló lesz.

A többi darabok meséje ebben a megtalált népi világban pereg le. Két kitűnő munka van köztük, mindkettőnek vénember a hőse: Böbék, a vagyonszerző monumentális öreg paraszt, aki inkább fölgyújtja a házát, csak préda kézre ne jusson, még ha saját fia keze is az; még sikerültebb s frissebb hang is Kodolányi költészetében a másik: József, Az ács, aki föladja a versenyt a fiatalsággal. Böbék tragédiája a legkeményebb Kodolányi-témák közül való: vad önzés állati tusája, ledobbanásig. Az ács története őszi idill, lágy pasztellszínekben.

Az események vonalvezetése Kodolányinál megőrzi a természetesség teljes látszatát.

Ez nyelvről is áll. Látszatra igénytelen, de milyen szabatos, szemléletes. Cikornyátlansága s az ő kortársai közt igen nagy érem. Kodolányiban henye sallang, «tősgyökerez» körmönfonság nincs, a tájszókál is mind takarékosabb.

Ha valaki csak a századkezdet tehetséges folytatóját, a *Nyugat* italá-

nak másodfőztét látja benne, súlyosan téved. Nem képzelhető könnyebb föladat, mint afféle kis-Móricznak mutatni be őt, de nem képzelhető hazugabb sem. Kodolányi igen határozott lépés Móricék romantikájától a tiszta realizmus, indulatmentestárszerűség felé. Új alkat szólal meg benne új hangon.

Csak egy a baj. Fiatalos, könnyűszerrel megtalált modorát addig ismételte, míg minden írását kezdjük azzal fogadni: «Már volt szerencsém.» Magyar írók ragálya ez s ha valakinél, Kodolányinál ezer szociális oka van a fertőződésnek. De más megérteni s más megbocsátani; Kodolányi megbocsáthatatlanul vétkezne, ha ott rekedne eddigi gyakorlata korlátainál. Böbék Samuja kitűnő munka, csak az a kár, ismerjük korábbi műveiből. *József, Az Ács* azért sokkal nagyobb érték, mert az író népi alakító erejét hibátlanul adja, de mint a mélyfúrás víze a lobogó gázt, magával sodorja azt a derűt is, amely eddig alig szivárgott föl írásaiba.

S még más ponton is el kell jutnia önmagához. Középosztályi történetei rögtönzöttebbek, zavarosabbak, mint paraszt-elbeszélései. Ilyen témáknál fokozott önellenőrzésre lesz szüksége s főleg: teljes bátorságra. Nem volna elég bátor ez az író, kérdezhetné valaki, hiszen a bűnök lemeztelenítésében senki sem könnyertelenebb nála. Igaz, csak hogy ez ma már Nyugat-hagyomány, iskolás bátorság. Kodolányinak arra az újfajta bátorságra van szüksége, amely a Sötétség mórici tájairól *József ács*ban Tamási közelébe hozta. Hangu-lati s alakítási fölfrissülést remélünk tőle s hogy ez a várakozás nem jogtalan, épp a *Küszöb* derűs színe, változatossága igazolja.

Juhász Géza.